

Landbruksforurensning

Av Lillian Øygarden

Lillian Øygarden er ansatt ved Institutt for georessurs- og forureningsforskning.

*Innlegg på seminar i Porsgrunn
15. oktober 1986.*

Forureningskildene i landbruket kan deles inn i

Punktkilder:

Utslipp og lekkasjer fra husdyrgjødsel-lager, silopressaftanlegg, melkerom og halmlutingsanlegg.

Arealavrenning:

Avrenning fra dyrket mark av næringsstoffer og matjord.

Landbruket kan tilføre næringsalter, partikler, organisk stoff og plantevernmiddel til vannforekomstene. Organisk stoff og bakterier kan skape lokale problem. Eks.: Silopressaft inneholder mye lettomsettelig organisk stoff. Ved utslipp starter nedbrytinga raskt og dette kan føre til oksygensvikt og fiskedød.

Næringsalter og partikler kan gi mer langsiktige og regionale problem. Det er spesielt fosforbidraget fra landbruket og den betydning dette har for overgjødning, eutrofiering av ferskvann en har vært opp-tatt av. I forbindelse med algeoppblomstringer i kystnære områder og grunnvannsforurensning er det nå også økt oppmerksomhet omkring nitrogentilførselene.

Det foreligger ikke oversikt over omfanget og betydningen av landbruksforurenningene i Telemark. Det er gjort undersøkelser rundt Bøelva, i Siljan og i Leirkup

i Gjerpen. Selv om få undersøkelser er gjort kan en si at Telemark har mindre problem med landbruksforurenninger enn en del andre fylker. Industri og kommunale utslipp betyr mer for forurenings-situasjonen i Grenland. I bilag til St. meld. nr. 51 for 1984—85 «Vannforurensning i Norge» er landbrukets betydning for forurenings-situasjonen i Telemark knapt nevnt.

Men lokale problem med landbruksforurenninger finnes også i Telemark og i Grenland.

Med innføringen av de nye halmlutingsmetodene og forbudet mot utslipp fra nye våtlutingsanlegg fra 1/6-1985 regnes ikke dette som noe problem lenger. Bruk av fosfatfrie og fotfatfattige vaskemiddel har også redusert fosforutslippene fra melkerom. For å redusere forurenningene fra husdyrgjødsel og silopressaft er det fastsatt: «Forskrifter om lagring og spredning av husdyrgjødsel (1980)» og «Forskrifter om silopressaft (1982)».

Fylkesmannens miljøvern-avdeling skal kontrollere at forskriftene følges, og kan gi pålegg om utbedring til anlegg som ikke er tilfredsstillende. Det er innført tilskudds- og låneordninger for bøndene til utbedring av slike anlegg. Fylkeslandbrukskontoret i Telemark opplyser at de største lekkasjene fra gjødselkjellere i Grenland nå er utbedret, så dette er ikke noe stort problem lenger.

Telemark har som Østlandet forøvrig fått et økende problem med arealavrenning og spesielt erosjon. Dette skyldes delvis økningen av åpen åker arealene som følge av nydyrking, planering og overgang til ensidig korndyrking. Åpen åker arealene er høst og vår ubeskyttet mot overflateavrenning og erosjon. Det er ofte lange, sammenhengende flater med stor helling og liten kontroll av overflatevannet. Spesielt store jordtap har en hatt på planeringsfelt der nødvendige erosjonshindrende tiltak ikke er gjennomført. Mekanisering og jordpakkingsproblem har også bidratt til erosjonen. Resultatet ser vi som brunt vann i bekkene. Leirkup i Gjerpen er et godt eksempel på dette, og det er vel dette som er landbrukets største bidrag til forurensningene. Erosjonsmaterialet kan gi brukerkonflikter med bading, friluftsliv, fiske og drikkevannsinteresser. Fosforet knyttet til partiklene kan gi bidrag til algeoppblomstringer.

Hva blir gjort for å redusere landbruksforurensningene?

Investeringene til utbedring av gjødselager og oppsamlingsanlegg for silopressaft har redusert forurensningene fra punktkildene.

Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet har også etter forslag fra Statens forurensningstilsyn, SFT, lagt fram en 4-årig landsomfattende Handlingsplan mot landbruksforurensinger (1985—88).

Handlingsplanen omfatter:

1. Tiltak mot punktkilder

— Forbud mot nye våtlutingsanlegg for halm fra 1/6 1985.

Eksisterende anlegg har fått en frist til 1/7 1988.

— Effektivisering av kontrollarbeidet.

— Vurdering av støtteordningene til utbedring av siloer og gjødselkjellere.

2. Tiltak mot arealavrenning

— Presisering av forskrifter om vinterspredning av husdyrgjødsel

— Økt kontroll med vinterspredning av husdyrgjødsel

— Tilskudd til bakkeplanering blir tatt bort fra 1/1 1987.

Det arbeides med forslag til tekniske retningslinjer og forskrifter for bakkeplanering

— Utprøving av tiltak som kan minske tap av jord og plantenæringsstoffer fra dyrket mark.

Institutt for georessurs- og forurensningsforskning, GEFO, har fått i oppdrag å gjennomføre et 4-årig prosjekt:

«Utprøving av tiltak mot arealavrenning landbruket».

Prosjektet tar sikte på å prøve ut i praksis i stor skala tiltak som kan redusere tapet av næringsstoffer og matjord fra arealene.

I Hedmark, Trøndelag, Rogaland og Akershus er det plukket ut 2 bekker der det er bygget målestasjoner for vannprøvetaking. I nedslagsfeltet til den ene bekken skal det gjennomføres flest mulig tiltak. Hovedgrupper av tiltak som skal prøves ut:

— Gjødselplaner (gjødselbehandling, tilførte mengder og spredetidspunkt)

— Redusert jordarbeiding

— Kontroll av overflatevann

— Utbedring av planeringsskader.

Formålet med prosjektet er å undersøke:

1. Virkningen i vassdraget av gjennomførte tiltak

2. Økonomiske konsekvenser for bonden/samfunnet

3. Praktisk gjennomførbarhet.

3. Informasjonskampanje

Informasjon om landbruksforurensinger er en stor og viktig del av Handlingsplanen. GEFO har hovedansvaret for denne landsomfattende informasjonskampanjen. Informasjon om forureningskilder, virkning i vassdrag og dagens kunnskap om aktuelle tiltak skal formidles i første rekke til landbruket selv. Det er håp om at en ved informasjon kan lykkes i å redusere forurensingene slik at en kan unngå å komme med nye lover, påbud og kontrollordninger. I mange tilfeller har landbruket og miljøvernet sammenfallende interesser. Eks.: Ta vare på matjorda og hindre at den kommer ut i vassdraget. En del tiltak kan også gi økonomiske besparelser for bonden. Eks.: Gjødelsplanlegging.

Det er opprettet et Informasjonsutvalg i hvert fylke som er ansvarlig for dette informasjonsarbeidet. I dette utvalget samarbeider:

Fylkeslandsbrukskontoret (sekretariat),
landbrukets forsøksringer, Fylkesmannens
miljøvernavdeling, Telemark Bondelag,
Telemark Bonde og Småbrukarlag,
GEFOs distriktskonsulent på Handlingsplanen.

Det er grunn til å understreke det gode samarbeidet mellom disse gruppene, og at det konkret gjøres noe for å få ut informasjon om landbruksforurensinger. Det er utarbeidet et studieopplegg: «Forurensing fra landbruket — ressurser på avveier», med undertittel: Hvordan kan jeg som bonde redusere vannforurensningene. Det satses på å få igang flest mulig studieringer i fylket i løpet av vinteren. Informasjonsutvalget vil ha lysbildeserier, overheaderier o.a. informasjonsmaterieil til utlån. Markdager og temadager på landbrukskoler er også eksempel på hva dette utvalget vil få igang.

Oppsummering:

Landbruket bidrar også til vannforurensning, men er ikke av de store kildene. Forurensing fra punktkildene er redusert. Det er håp om at det pågående informasjonsarbeidet også vil bidra til mindre forurensing og bedre ressursutnyttelse.